

УДК 347.91/.95(477)

Олена Скорич,*аспірант кафедри правосуддя
юридичного факультету
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО СТАТУСУ ПЕРЕКЛАДАЧА В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

Стаття присвячена дослідженню цивільного процесуального статусу перекладача. Автором досліджується питання особливостей участі перекладача в цивільному процесі в контексті реалізації принципу мови судочинства. Акцентується увага на проблематиці правової природи знань, які застосовуються перекладачем під час реалізації своєї процесуальної функції.

Ключові слова: перекладач, спеціальні знання, принципи мови судочинства.

Постановка проблеми. Одним з основних принципів цивільного судочинства є принцип мови судочинства, передбачений ст. 7 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України) і ст. 14 Закону України «Про засади державної мовної політики». Належний рівень дотримання цього принципу має важливе значення для забезпечення рівності всіх учасників процесу, незалежно від раси, кольору шкіри, національності, мовної належності. Саме тому питання розуміння мови, якою здійснюється судочинство, й усвідомлення всіма учасниками змісту процесуальних дій, які здійснюються в процесі розгляду справи по суті, є надзвичайно важливим аспектом реалізації особою права на судовий захист. Участь перекладача в цивільному процесі є гарантією дотримання права учасників цивільного процесу на справедливий судовий розгляд, ухвалення законного, обґрунтованого рішення суду. Для досягнення такої мети судочинства необхідно, щоб усі учасники цивільного процесу повною мірою володіли мовою судочинства. Саме тому проблематика участі перекладача в цивільному процесі гостро постає перед науковцями та практиками внаслідок недосконалості правового регулювання процесуального статусу перекладача в діючому ЦПК України, що призводить до труднощів у процесі допуску такого учасника в цивільний процес.

Питання участі перекладача в цивільному процесі досліджували такі вчені, як І.І. Бунова, Ж.В. Васильєва-Шаламова, О.П. Головінська, М.А. Джафаркулієв, О.Ю. Кузнецов, М.І. Леоненко, М.М. Ясинюк та інші. Однак варто зазначити, що досі не вирішеними є питання правової природи знань, які застосовує перекладач у ході реалізації своєї процесуальної функції, а також такі особливості процесуального статусу перекладача, що стосуються підтвердження кваліфікації перекладача, визначення законодавцем кола осіб, за ініціативою яких у процес може допускатися відповідний учасник цивільного процесу.

Метою статті є встановлення правової природи знань перекладача, визначення кола осіб, за клопотанням яких перекладач може допускатися в процес, дослідження питання кваліфікаційних вимог до перекладача як учасника цивільного процесу та формування власної наукової позиції із цього питання.

Виклад основного матеріалу. Цивільний процесуальний статус перекладача регламентується ч. 1 ст. 55 діючого ЦПК України, де зазначено дві основні ознаки перекладача як учасника цивільного процесу:

а) це особа, яка вільно володіє мовою, якою здійснюється цивільне судочинство, та іншою мовою, знання якої необхідне для усного чи письмового перекладу з однієї мови на іншу;

б) це особа, яка володіє технікою спілкування з глухими, німими чи глухонімими.

Варто звернути увагу на той факт, що процесуальний статус перекладача в цій нормі висвітлений надзвичайно обмежено, у зв'язку з чим виникає багато питань щодо участі перекладача в цивільному процесі.

Як слушно зазначає С.І. Степурко, саме участь у процесі перекладача врівноважує можливість для захисту прав та інтересів особи, яка володіє мовою судочинства, і яка не володіє нею [1, с. 80]. Треба підтримати позицію автора з приводу того, що перекладач забезпечує реалізацію принципу рівності сторін у цивільному процесі України. Як свідчить судова практика, процесуальна діяльність перекладача впливає також і на рівень реалізації принципу змагальності сторін.

На думку І.А. Балюк, перекладач не має власного інтересу до судової справи та не є самостійним учасником судочинства [2, с. 90]. Не можна погодитися з вищезазначеною позицією автора, адже перекладач не може мати юридичного інтересу, оскільки повинен залишатися об'єктивним і неупередженим, чітко та дослівно передавати учасникам і суду зміст інформації, що викладена іноземною мовою. Перекладач наділений низкою прав і обов'язків,

виконує конкретну процесуальну функцію, і тому є самостійним і незалежним у цивільному процесі.

Частиною 2 ст. 55 ЦПК України передбачено, що перекладач допускається ухвалою суду за заявою особи, яка бере участь у справі. Зміст статті не передбачає компетенції суду щодо залучення перекладача в процес за власною ініціативою. Однак, на нашу думку, така позиція законодавця може в подальшому призвести до зловживання учасниками цивільного процесу своїми процесуальними правами. Тому дотримуємося позиції, що можливість залучення перекладача за ініціативою суду є гарантією забезпечення процесуальних прав учасника процесу, який не володіє мовою судочинства. Важливо розуміти, що суд повинен гарантувати особі можливість повноцінно реалізувати право на судовий захист навіть у разі нерозуміння мови судочинства, а тому погоджуємося з позицією законодавця, відображеною в проекті Цивільного процесуального кодексу України (далі – Проект), відповідно до ч. 2 ст. 73 якого перекладач допускається ухвалою суду за заявою учасника справи або призначається з ініціативи суду [3]. Таким чином, вищевказаною нормою вирішується питання щодо права суду за власною ініціативою допускати в процес перекладача.

Вважаємо невинуватеною позицію законодавця щодо обмеження кола учасників цивільного процесу, за ініціативою яких може залучатися перекладач. Погоджуємося з І.М. Шевченко з приводу того, що перекладач може бути наданий не тільки особам, які беруть участь у справі, а й іншим учасникам, зокрема свідкам, експертам і представникам [4, с. 24]. Слід підтримати таку позицію, адже коли однією зі сторін процесу є особа, яка не розуміє мови судочинства, необхідність скористатися послугами перекладача може з'явитися й у інших учасників цивільного процесу в ході реалізації ними своєї процесуальної функції, наприклад, у експерта, спеціаліста та ін.

Як слушно зазначає О.А. Терещева, спеціальна правосуб'єктність перекладача полягає в тому, що він, по-перше, володіє знаннями мови, необхідними для перекладу в процесі розгляду справи; по-друге, перекладач повинен вільно володіти мовою, коли переклад здійснюється без використання словника й інших необхідних засобів. Іншими словами, у перекладача має бути висока професійна кваліфікація [5, с. 19].

У зв'язку із цим варто звернути увагу на відсутність як у діючому ЦПК, так і в Проекті вимог щодо підтвердження кваліфікації перекладача в суді, адже законодавцем не визначений процесуальний порядок перевірки рівня знання мови перекладача для оцінки можливості такого перекладача здійснювати належний переклад у ході розгляду справи по суті.

І.М. Шевченко дотримується позиції, що перекладачем може бути тільки особа, яка має відповідну філологічну освіту, оскільки суд у разі незнання іноземної мови не може перевірити кваліфікацію перекладача й правильність

перекладу. Крім того, слід надати перевагу перекладачам, які мають юридичну спеціалізацію [4, с. 24].

Вважаємо, що перекладач повинен бути не тільки фахівцем у галузі філології, але й розуміти основи юридичної термінології, адже перед ним стоїть завдання здійснити не тільки дослівний, а й юридично правильний і точний переклад. У процесі здійснення перекладу з однієї мови на іншу мають бути враховані термінологічні особливості, які є визначальними для правильного розуміння змісту конкретної інформації. Тому, на нашу думку, рівень професійних знань перекладача повинен бути підтверджений не тільки дипломом про вищу філологічну освіту, а й свідоцтвом Міністерства юстиції про те, що відповідний перекладач здав кваліфікаційний іспит і вільно володіє не тільки розмовною, а й діловою та юридичною мовою. У зв'язку із цим виникає необхідність у започаткуванні та проведенні Міністерством юстиції підготовки судових перекладачів для сприяння здійсненню правосуддя фахівцями належного рівня. Для того, щоб забезпечити учасникам процесу вільний доступ до інформації про фахівців із перекладу на конкретну мову, необхідну для повноцінної участі особи в судовому розгляді справи, необхідно створити реєстр судових перекладачів. Якщо учасник цивільного процесу володіє виключно якоюсь рідкісною мовою, відповідний реєстр допоможе оперативно визначитися з особою перекладача, який здійснюватиме переклад у ході розгляду справи по суті, що сприятиме своєчасному розгляду справи. Тому слушно є позиція О.В. Ванярхо з приводу того, що введення регулювання діяльності судових перекладачів, які мають виключне право здійснювати переклад у судовому засіданні, а також переклад процесуальних документів, дало б особам, які беруть участь у справі й не володіють мовою судочинства, право на правильний переклад [6, с. 27].

У контексті дослідження окремих особливостей процесуального статусу перекладача важливим є визначення правової природи знань, які застосовуються перекладачем у ході реалізації своєї процесуальної функції. Питання віднесення перекладача до суб'єктів використання спеціальних знань є надзвичайно спірним. У діючому ЦПК такий учасник, як перекладач, зазначений у числі інших осіб або осіб, які сприяють здійсненню правосуддя (поряд з експертом і спеціалістом). У Проекті Цивільного процесуального кодексу перекладач віднесений до інших учасників судового процесу. Однак, аналізуючи положення діючого ЦПК і Проекту, можна дійти висновку про те, що в розумінні законодавця перекладач не є суб'єктом використання спеціальних знань.

Як зазначає Ж.В. Васильєва-Шаламова, у цивільному процесі перекладач надає технічну допомогу, застосовуючи при цьому спеціальні знання. Хоча перекладач є фахівцем у галузі лінгвістичних знань, його участь і знання використовуються для забезпечення принципів рівності й змагальності сторін [7, с. 64]. Позицію віднесення перекладача до суб'єктів

використання спеціальних знань підтримує М.А. Родіонова, яка пропонує виділити такі форми участі обізнаних осіб у процесі залежно від їхнього процесуального статусу: 1) експерт; 2) спеціаліст; 3) перекладач; 4) педагог, психолог [8, с. 7].

Для вирішення питання віднесення перекладача до суб'єкта використання спеціальних знань необхідно звернутися до поняття спеціальних знань. Так, М.К. Треушников вважає, що під спеціальними знаннями в цивільному процесі розуміються знання, які знаходяться за межами правових знань, загальновідомих узагальнень, що витікають із досвіду людей. Спеціальні знання не належать до загальновідомих, загальнодоступних, тих, що мають масове розповсюдження, тобто це такі знання, якими професійно володіє тільки вузьке коло спеціалістів [9, с. 197]. Аналізуючи це визначення, звертаємо увагу на те, що спеціальні знання не є загальновідомими та загальнодоступними, чого не можна сказати про знання перекладача. Знання мови не є тими знаннями, які відповідають критеріям спеціальних знань, адже вони характеризуються такими ознаками, як доступність і загальновідомість, поширення серед великого кола осіб. Особа незалежно від її освіти може володіти декількома мовами. Знання мови не є тією галуззю знань, що потребує наявності відповідної освіти та навичок застосування, адже це є повсякденний засіб спілкування.

Проте не можна зробити однозначний висновок про те, що перекладач не є суб'єктом використання спеціальних знань. Коли йдеться про необхідність перекладу документа, написаного стародавньою мовою або рідкісним діалектом, необхідна допомога не просто лінгвіста, а філолога, який досліджує особливості мови конкретного історичного періоду чи конкретного регіону. У цьому разі, на нашу думку, такі знання мови є спеціальними, адже вони явно виходять за межі загальновідомих і загальнодоступних. Ураховуючи вищезазначене, можна зробити висновок про те, що такий учасник процесу, як перекладач, може бути суб'єктом використання спеціальних знань лише в конкретних випадках, що зумовлюють необхідність глибинних знань певних аспектів мови та культури конкретної нації.

Також варто акцентувати увагу на природі знань осіб, які володіють технікою спілкування з глухими, німими чи глухоніми. Вважаємо, що ці знання слід віднести до сфери спеціальних. Як слушно зазначає М.М. Ясинок, глухонімі, які є стороною в цивільній справі, третіми особами, свідками, як правило, доводять до відома суду інформацію за допомогою міміки та різних жестів. Міміка глухонімих, незважаючи на деякі її особливості, як правило, є однаковою. Але в частині глухонімих є індивідуальний словник, зрозумілий лише вузькому колу осіб, тому що їхня мова все ж є унікальною. Незважаючи на те, що кількість жестів і мімічних виразів є значною, усе ж вони не можуть зрівнятися з лексикою української мови. Проте глухонімі спілкуються між собою не лише за допомогою жестів – дактильної мови (ручної

азбуки), але й «читають по губах». Якщо для них це є повсякденний засіб спілкування, яким вони добре володіють, то прихід таких осіб у судові засідання потребує послуг перекладача [10, с. 107]. Аналізуючи цю наукову позицію, можна зробити висновок про те, що техніка спілкування з глухонімими належить до спеціальних знань, оскільки потребує наявності в особи спеціальних навичок для здійснення перекладу в такій ситуації. Саме тому в такому разі перекладач виступає суб'єктом використання спеціальних знань.

Висновки

Отже, ураховуючи вищезазначене, можна зробити висновок про те, що основним завданням перекладача є здійснення точного та правильного перекладу з метою розуміння учасниками процесу, які не володіють мовою судочинства, суті та змісту процесуальних дій під час розгляду справи в суді. Перекладач є самостійним і незалежним учасником цивільного процесу, який сприяє здійсненню правосуддя, він наділений низкою прав і обов'язків, спрямованих на забезпечення належного виконання ним своєї процесуальної функції. Особливістю процесуального статусу перекладача є також застосування ним знань різної правової природи. Тому іноді перекладача слід відносити до суб'єктів використання спеціальних знань.

Список використаних джерел:

1. Степурко С.І. Процесуальні гарантії принципу рівноправності сторін у цивільному судочинстві / С.І. Степурко // Науковий вісник Чернівецького університету. – Вип. 559. – 2011. – С. 79–82.
2. Балюк І.А. Перекладач у господарському та інших судових процесах України / І.А. Балюк // Порівняльно-аналітичне право. – № 3. – 2016. – С. 89–92.
3. Проект Закону про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів № 6232 від 23.03.2017 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61415.
4. Шевченко И.М. Проблемы рассмотрения дел с участием иностранных лиц в российском арбитражном процессе: международная подсудность, судебные извещения, средства доказывания : автореферат дис. ... кандидата юридических наук : 12.00.15 / И.М. Шевченко ; Санкт-Петербург, 2012. – 25 с.
5. Терещева Е.А. Субъекты арбитражного процесса : автореферат дис. ... доктора юридических наук : 12.00.15 / Е.А. Терещева. – Москва, 2009. – 47 с.
6. Ванярхо А.В. Лица, содействующие осуществлению правосудия, – участники арбитражного процесса Российской Федерации : автореферат дис. ... кандидата юридических наук : 12.00.15 / А.В. Ванярхо. – Москва, 2011. – 30 с.

7. Васильєва-Шаламова Ж.В. Роль і місце перекладача в реалізації принципу мови судочинства в цивільному процесі України / Ж.В. Васильєва-Шаламова // Вісник Академії адвокатури України. – Т. 12. – № 1(32). – 2015. – С. 61–69.

8. Радионова М.А. Формы использования знаний сведущих лиц на стадии предварительного расследования : автореферат дис. ... канди-

дата юридических наук : 12.00.09 / М.А. Радионова. – Челябинск, 2010. – 26 с.

9. Гражданский процесс. Учебник для вузов / Под ред. М.К. Треушникова. – М. : Издательство «Спарк», Юридическое бюро «Городец», 1998. – 544 с.

10. Ясинок М.М. Участь глухонемых у цивільному процесі / М.М. Ясинок // Право і безпека. – № 5(3). – 2006. – С. 107–109.

Статья посвящена исследованию гражданского процессуального статуса переводчика. Автором рассматривается вопрос особенностей участия переводчика в гражданском процессе в контексте реализации принципа языка судопроизводства. Акцентируется внимание на проблематике правовой природы знаний, которые применяются переводчиком при реализации своей процессуальной функции.

Ключевые слова: переводчик, специальные знания, принцип языка судопроизводства.

The article is devoted to the study of the civil procedural status of the translator. The author studies the peculiarities of the translator's participation in the civil process in the context of implementing the principle of the language of proceedings. The emphasis is on the problems of the legal nature of knowledge used by the translator in the implementation of their procedural function.

Key words: translator, special knowledge, principle of language of legal proceedings.

